

Aymil Doğan - Sözlü Çeviri Çalışmaları ve Uygulamaları

Kitap İncelemesi / Book Review

Yaşar AKGÜN*

* Lisans Öğrencisi, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, İngilizce Mütercim ve Tercümanlık Bölümü, Kütahya, Türkiye, e-posta: yasar.akgun0@ogr.dpu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-8728-2615

Çevirmenlik, tıpkı tıp ve mühendislik gibi kökenleri antik çağlara dayanan ve yeryüzünde medeniyetin oluştuğu ilk andan itibaren ifa edilen en eski mesleklerden biridir. İnsanın sosyal bir varlık olması ve varoluşunun bir gereksinimi olarak mütemadiyen iletişim içerisinde olması sebebiyle insanlar birbirleri arasındaki dilsel farklılıkları, çeviri/çevirmen yoluyla aşagelmışlerdir. Ancak her ne kadar köklü bir tarihe sahip olsa da, çevirmenlik mesleği muhtevası gereği uzun yıllar boyunca yalnızca basit bir dil aktarımı olarak görülmüştür. 1950-60'lara kadar geniş anlamda kendi başına ayrı mesleki bir alan olarak görülmekten ziyade, dilbilimin alt bir alanı olarak muhakeme edilmiş, bu kapsamda ele alınması da en nihayetinde çevirmenliğin kuramsal ve uygulama alanlardaki gelişimini akamete uğratmıştır. Bu nedenle,

çevirmenliğin kuramsal ve uygulama düzleminde geliştirilip kurumsal bir önem kazanması 1960 yıllarına tekabül etmektedir. Bu yıllarda akademik ve mesleki bir uğraş olarak tanınmaya başlayan çevirmenlik, dünyanın küreselleşmeyle birlikte daha da iç içe bir hal almasıyla beraber, basit bir dil aktarımı olarak görülmekten öte, kendi bünyesinde karmaşık ve zorlu sorunsalları barındıran ve bu nedenle de uzmanlık gerektirecek şahsına münhasır bir alan olarak ele alınmaya değer bir uğraş haline gelmiştir. Gerek yazılı çevirmenlik, gerekse de sözlü çevirmenlik kendi alanlarında uzmanlık gerektiren karmaşık alanlar itibarıyla ele alınmış, kendi gereksinimlerinin gerektirdiği düzlemde kuramsal ve uygulama bağlamlarında evrilmiştir. Türkiye'de ise çevirmenliğin akademik ve mesleki anlamda itibar kazanması yalnızca 1980'lere tekabül etmektedir. Her ne kadar kendine özgü gereksinimleri olan ve uzmanlık olarak değerlendirilmesi gereken bir alan olarak ele alınması Türkiye'de nispeten daha geç vuku bulmuş olsa da, bu süreç ilk olmaya başladığı andan itibaren oldukça hızlı gelişmiş, gerek akademik kapsamda gerek sektörel bazda saygınlığı, kendisine duyulan ihtiyaçla doğru orantılı olarak artış göstermiştir. Hem sektörel hem de akademik bazdaki çevirmenlik ve çeviribilimi irdeleyen bu gelişmeler, şüphesiz ki alanın tanınırlığına katkıda bulunmuştur. Bu kapsamda günümüzde çeviribilimin ve çevirmenliğin herkesçe bilinip uzmanlığa değer bir alan olarak

görülmesi, ilk duyulduğu andan itibaren gerçekleştirilen değerli akademik çalışmalara teşmil edilebilmektedir. Bu değerli akademik çalışmaların en bilinen örneklerinden biri olarak Aymil Doğan tarafından kaleme alınan *Sözlü Çeviri Çalışmaları ve Uygulamaları* (2000) örnek gösterilebilir. İlk baskısı bundan tam yirmi üç sene önce yapılan ve tüm bu süre zarfında gerek mütercim-tercümanlık öğrencilerinin başucu kitabı olarak, gerekse de çeviribilim alanındaki araştırmacıların kaynak kitabı olarak okunan ve yakın süre önce yedinci baskısı yapılan söz konusu kitap, şüphesiz ki çeviribilim alanının kilometre taşlarındandır. Sektörel bazda edindiği tecrübelerini akademik boyuttaki çalışmalarına taşıyan ve bu sayede hem pratik hem de teorik bilgiyi aynı potada eritebilen Prof. Dr. Aymil Doğan tarafından kaleme alınan *Sözlü Çeviri Çalışmaları ve Uygulamaları*, yalnızca alanda çalışan/çalışmayı düşünen araştırmacılar ve öğrenciler için değil, aynı zamanda çeviribilimin diğer alanlarıyla ilgili kişiler için de sözlü çevirinin genel kapsamını anlamak adına kaynak kitap niteliği taşımaktadır. Halen yeni basımlarının yapılmasından ve alan içi araştırmalar yapan kişiler için birincil deneyim süzgecinden geçirilerek akademik boyuta taşınan bu eserin kaynak kitap niteliği taşımasından dolayı, genel hatlarıyla bir kitap incelemesinin yapılması ve bu sayede yeni okuyucularla tanışmasına olanak sağlanması önemli bir husus olarak görülmektedir.

Sözlü Çeviri Çalışmaları ve Uygulamaları, yedi ana başlıktan oluşmakla beraber, bu ana başlıklar altılarında yer verilen alt başlıklarla beraber desteklenmiştir. Kitabın açılış bölümünü “Sözlü Çevirinin Gelişim Süreci” adlı başlık oluşturmaktadır. İlgili başlıkla sözlü çevirinin günümüzdeki saygın yerini elde edene kadar geçirmiş olduğu aşamalar tarihsel süzgeçten aktarılarak okuyucuya sunulmaktadır. Bu bölümde sözlü çeviriye tarih boyunca ilgi duyulduğu ve en eski devletlerin dahi bünyelerinde saygın konumlarda yer alan sözlü çevirmenlere yer verdikleri belirtilmektedir. Özellikle de Osmanlı İmparatorluğu döneminde sözlü çevirmenlerin prestijli konumlarına değinen Doğan, diplomatik ilişkilerin farklı bir momentum kazandığı I. Dünya Savaşı ve sonrasındaki dönemde sözlü çevirinin çeşitli toplantılarda daha sık kullanılmasından ve gittikçe daha fazla önem arz etmesinden dolayı, sözlü çevirinin ifa edildiği ortamların da neredeyse ilk bu dönemlerde ekipmanlaştırıldığını ve genellikle ardıl çevirinin kullanıldığı toplantılarda daha fazla dil çiftlerinin de dahil olmasıyla beraber andaş çevirinin kullanılmaya başladığını belirtmektedir. Türkiye’de ise sözlü çevirinin genel anlamda tanınmasının Körfez Krizi sırasında TRT’de gerçekleştirilen yayınlar sayesinde olduğu belirtilmiştir. 1980 ve sonrasında bu alanda dünyanın küreselleşmesinin bir gereği olarak tercüme hizmetlerine artışın söz konusu olduğu belirtilirken, bu gelişimin nihai bir sonucu olarak Türkiye’de hem şirketler hem de çeviri alanında ilk eğitim kurumları oluşturulmuştur. Bu noktada akademik çalışmaların da önemini altını çizen Doğan, ilk dönemde sözlü çeviriyi konu edinen önemli tez ve çalışmalara da değinmiştir.

Kitabın ikinci bölümü “Sözlü Çeviri Türleri” ise genel anlamda sözlü çeviri türlerine ilişkin bilgilerin verildiği ve birbirleri ile olan farklılıklara değinildiği bir bölümdür. Sözlü çeviri türleri genel olarak ardıl ve andaş çeviri olarak iki kapsamda toplanmış ve farklılıklarına kısaca değinilmiştir. İrtibat çevirisi, ikili görüşme çevirisi ve telefonla sözlü çeviri gibi alt sözlü çeviri dalları ardıl çeviri kapsamına alınırken; kabiniçi/kabindışı andaş çeviri, fısıldayarak çeviri, televizyondan andaş çeviri, video-konferans çevirisi ise andaş çeviri kapsamında

toplantıdır. İşaret dili çevirmenliği ve yazılı metinden sözlü çeviri türlerine de değinilmiştir. Bu noktadan sonra sözlü çeviriyi konularına göre genel hatlarıyla sınıflandırmaya giden Doğan, toplum çevirmenliği, mahkeme çevirmenliği, afette rehber çevirmenliği (ARÇ) ve çatışma ortamı çevirmenliğinden sağlık çevirmenliğine kadar çeşitli sözlü çeviri ortamlarını irdelemekte, söz konusu sözlü çeviri konularının gerek yurtdışındaki ve yurtiçindeki mevcut durumlarından, gerekse bu konularda karşılaşılan diğer konulardan bahsederek konuyu çok yönlü olarak ele almaktadır.

Kitabın üçüncü bölümünü ise sözlü çevirinin gerçekleştirildiği fiziki ortamlardan, sözlü çeviri hizmeti alan insanların sözlü çevirmene karşı olan tutumlarına kadar geniş bir perspektifte ele alınan “Sözlü Çeviri Çalışma Koşulları” oluşturmaktadır. Bu kapsamda kabin, cihaz ve çalışma saati sorunlarına değinilmektedir. Sözlü çevirinin halk bazında nispeten yeni yeni kavramsallaşması ve özümsemesi nedeniyle sözlü çevirinin gerektirdiği fiziki profesyonel gereksinimlerinin de aynı oranda yakın zamanda farkına varılmaya başlanmıştır. Sözlü çevirmenin mesleğini uyguladığı sırada aşmak durumunda olduğu fiziki ve bilişsel engellerin çokluğuna rağmen, sözlü çeviri hizmeti alan kişiler ve kurumlar bu süreçlerden gerçek anlamda çoğu zaman haberdar olmamaktadırlar. Sözlü çevirmenin mesleğini sağlıklı bir şekilde ifa edebilmek için gereksinim duyduğu kabin lokasyonu ve cihazın kalitesi gibi başat ihtiyaçları göz ardı edilmektedir. Bu noktada, sözlü çeviri alanının uzmanlık gerektirdiğinin ve bu nedenle de kendi mühim gereksinimlerinin söz konusu olduğu gerçeğinin toplum bazında içselleştirilmesi; sözlü çevirinin gerçekleştirildiği gerek özel piyasa gerek devlet kurumlarında gereksinimlerine ilişkin şartların sağlanması ve saygı duyulması önem arz etmektedir. Bu farkındalığın yaratılmasında şüphesiz ki meslek dernekleri/odaları büyük önem taşımaktadır. Bu kapsamda kitap boyunca sözlü çevirmenlerin özlük haklarını koruyarak mesleklerini daha gelişmiş ve sağlıklı ortamlarda ifa etmelerini sağlayacak kurum ve kuruluşlardan bahsedilirken, Türkiye Konferans Tercümanları Derneği’nden ayrıca söz edilmektedir. Sözlü çevirinin ve bu kapsamda uluslararası toplantılardaki sözlü çevirini kabinlerinin, ülkelerin kendi kültür ve miraslarının görünür olması maksadıyla herhangi bir sözlü çeviri ihtiyacı bulunmamalarına karşın toplantılarda kendi dil çiftlerinde sözlü çeviri talep ettikleri de belirtilmiş, çeviri kabininin adeta “bayrak” işlevi (s.88) gördüğü detaylarıyla anlatılmıştır. Dünyanın hızlıca küreselleşmesi ve aynı oranda uluslararası toplantıların çokdilli bir hale gelmesi bir yandan insanların ortak paydada çalışabilecekleri yakın ilişkilerin temelini oluştururken, bir yandan da kültürel çeşitliliğin sağlanması ve dünyanın çeşitli kültür miraslarının da korunmasını elzem hale getirmektedir. Bu nedenle çok uluslu toplantılar ve ortamlar ulusların kendi dillerinin ve kültürlerinin varlığını, canlılığını ve bilinirliğini ön plana çıkarmak adına fırsatlar olarak da değerlendirilmektedir. Kitapta ulusların çok dilli toplantılarda kendi dilleri için tahsis edilmiş kabinlerin varlığını görmelerinin kendi ulus ve kültürlerinin saygınlığına işaret ettiği belirtilmekte ve detaylarıyla irdelenmektedir.

Mesleğin koşullarının dahi kendi içerisinde zorlu bir serüven olduğu görülen “Sözlü Çeviri Çalışma Koşulları” isimli bölümden sonra sözlü çeviri alanında uzmanlaşmak isteyen öğrencilerin sahip olması gereken niteliklerin bahsedildiği “Sözlü Çevirmenin Nitelikleri” adlı bölüm gelmektedir. Şüphesiz ki sözlü çeviri, uygulanışı esnasında zamansal olarak kısıtlılığı

çok fazla olmayan, stres seviyesi de çalışma koşul ve ortamları sebebiyle daha az bulunan yazılı çeviriden oldukça farklıdır. Bu zorluğun önemli bir kısmı da, duyulanın aynı anda çevrilmek durumunda olduğu andaş çeviri veya çok kısıtlı bir süre sonra çevrilmek durumunda olan ardıl çeviride, duyulanın her iki durumda da çok kısa bir süre içerisinde algılanıp, dilbilimsel özellikleri çok farklı olan başka bir dilde saniyeler/saliseler içerisinde yeniden yaratma durumudur. Tüm bu süreç şüphesiz ki iyi bir bellek, dinleme/konuşma becerisi gerektirmektedir. Mesleği uygulayabilmek için olmazsa olmaz olan bu yetkinliklerin yanısıra, sözlü çevirmen için en az bu ana yetkinlikler kadar önemli olan genel kültür, dünya bilgisi, terminoloji bilgisi ve sosyal davranışlar da gerek sözlü çeviri eğitimi öncesinde gerek eğitim sırasında ve sonrasında sürekli geliştirilmesi gereken olgular olarak karşımıza çıkmaktadır. Yazarın sektörel deneyimlerini de teorik bilgiler ile sık sık kaynaştırdığı bu bölümün sonlarına doğru, sözlü çevirinin uygulandığı toplantılardaki adab-ı muaşeretin önemi göz ardı edilmemiş, üstelik sözlü çevirmenin yapması/yapmaması gerekenler başlığı altında etik ve önemli hususlar olarak genel hatlarıyla belirtilmiştir.

Kitabın “Sözlü Çeviri Evreleri” isimli beşinci bölümü ise teorik bilgilerden ziyade piyasada gerek gözlem gerek bizatihi ilk elden deneyimlenen süreçlerden geçen bilgilerden oluşmaktadır. Bu kapsamda sözlü çeviri sürecini, sözlü çeviri öncesi, sırası ve sonrası olarak üç boyutta ele alan Doğan, dikkat edilmesi gereken hususları gerekçeleri ile birlikte okuyucuya sunmaktadır. Kitapta detaylı olarak bahsedilen ve yukarıda ancak genel hatlarıyla yüzeysel olarak değinilen, sözlü çevirinin inceliklerinin ve gereksinimlerinin henüz yeni yeni bilinmesinden dolayı, sözlü çeviri süreci gerek fiziksel ortamların yetersizliği gerekse de toplantıyı düzenleyen kurumun dikkatinden kaçan kabin içerisinde konulmayı unutulmuş gibi ince detaylar, sürecin başından sonuna kadar sağlıklı bir şekilde bitirilmesine engel olabilmektedir. Kitabın bu bölümünde, tüm bu süreç boyunca sözlü çevirmene de sorumluluk düştüğü ve süreç boyunca gereksinim duyabileceği hususların önemi konusunda kararlı duruş sergilemesi gerektiği belirtilmektedir. Bölüm sonlarına doğru ise, meslek, tüm bu zorlu sürecin sözlü çevirmene kazandırdığı değerler ve nitelikler boyutunda incelenmekte bununla beraber mesleği ifa eden kişinin hayatına katabileceği zorlukları da aynı eşitlikte irdelenmektedir.

Kitabın en uzun ve detaylı bölümü ise “Sözlü Çeviride Modeller ve Zihinsel İşlemler” adı verilen altıncı bölüme ayrılmıştır. Kaynak dili algılama ve aynı anda (andaş) veya çok kısa bir süre sonra (ardıl) farklı bir dilde yeniden yaratma işlemi şüphesiz ki oldukça gelişmiş bir hafızayı gerektirmektedir. Bu kapsamda sözlü çeviride gerek kısa süreli bellek, gerek uzun süreli bellek konularına oldukça önem verilmektedir. Hem ardıl hem de andaş çeviride, çevirmen üzerine düşen yükü hafifletmek ve mesleğini en makul şekilde icra etmek için kabindaşları, etkili ekipmanlar, terminoloji ve dünya bilgisi gibi oldukça mühim olgulara güvenmektedir. Lakin şüphesiz ki bir sözlü çevirmenin mesleğini bizatihi gerçekleştirirken ihtiyaç duyabileceği ve sualsiz güvенеbileceği yegane olgu, hafızasıdır. Sözlü çevirinin hem akademik hem de sektörel bazda gelişmesiyle beraber, sözlü çeviride bellek olgusunun nasıl geliştirebileceği ve etkin bir şekilde kullanılabilmesine ilişkin de çeşitli çalışmalar düzenlenmiştir. Söz konusu değerli çalışmalardan çeşitli derlemelerde bulunan altıncı bölüm, Atkinson ve Shiffrin’in modüler bellek modeli, Baddeley’in çalışma belleği, Massaro & Daro

ve Fabbro'nun andaş çeviri modelinden, Gile'nin sözlü çevirideki çaba modeline kadar çeşitli modellemeleri sunmaktadır. Gerek sözlü çeviriyi halihazırda gerçekleştiren kişilerin ifa ettikleri mesleğin bilinç düzeyinde geçtiği aşamalara hakim olmaları bakımından, gerekse de bu alanda çalışan/çalışmak isteyen araştırmacı ve öğrencilerin sözlü çeviri sürecinin belki de en görünmeyen yüzü olan bellek kapsamını ele alabilmeleri bakımından kitabın bu bölümü kaynak niteliğindedir. Sözlü çevirinin bellek boyutunda yol aldığı evrelerin de mesleğin genel içeriği kadar karmaşık olmasından dolayı, yukarıda adı geçen araştırmacıların ortaya koymuş olduğu modeller gerekli görüldüğü noktalarda grafik ve çizim modelleriyle desteklenmiş ve okuyucunun bahsi geçen olguları bilinç düzeyinde daha kolay kavramsallaştırmaları sağlanmıştır.

Sözlü Çeviri Çalışmaları ve Uygulamaları, “Sözlü Çeviride Stratejiler” isimli yedinci bölümüyle sonlanmaktadır. Bu bölümde Doğan, ilgili bölümden önce öne sürmüş olduğu değerli teorik bilgileri sektörde uzun seneler neticesinde edinilmiş bilgi birikimi ve tecrübeler özelinde ele almakta ve sözlü çeviriye ilişkin mesleğin icra edilme sürecinden önce, iş boyunca ve sonrasında olmak üzere üç bağlamda okuyucuya oldukça değerli stratejiler sunmaktadır. Gölge alıştırması, bellek kapasitesinin birim içeriğini artırma, erteleme ve kestirme/öteleme gibi oldukça mühim stratejilerin açıldığı bu bölüm, şüphesiz ki alana yeni girmekte olan öğrenciler için sözlü çeviri gibi karmaşık ve zorlu bir alanın da kendi bünyesinde nispeten kolaylaştırıcı stratejilerinin olduğunu bilmeleri ve bu kapsamda bilinçlenmeleri düzeyinde önem arz etmektedir. Aymil Doğan'ın bizatihi uzun seneler sözlü çevirmen olarak yaşamını idame ettirmesinden dolayı bu bölümde çeşitli stratejileri izah ederken, söz konusu stratejilerin kullanılması ve kullanılmaması gereken yerlerin de altını çizerek, bu yöntemlerin gerek çevirmen gerekse de sözlü çeviri hizmetini alan kişiler bazındaki etkilerini gözlemlemek mümkün olmaktadır.

Sonuç olarak, Aymil Doğan tarafından ustalıkla ele alınan *Sözlü Çeviri Çalışmaları ve Uygulamaları*, halihazırda Türkiye’de tanınması uzun bir süreç alan çeviribilimin en önemli alt dallarından biri olan sözlü çevirmenliğin gerek kuramsal gerekse de uygulamalı düzlemde bilinirliğinin artırılması bakımından önem arz eden bir eserdir. Bununla birlikte bu alanda ilerlemek isteyen öğrenciler ve halihazırda bu alanda akademik faaliyetlerini yürüten araştırmacılar için, yalnızca içerisinde barındırmış olduğu değerli teorik bilgilerin varlığından dolayı değil; aynı zamanda söz konusu teorik bilgilerin uzun yıllara dayanan sektörel deneyim süzgecinden geçen özlerinin de sektörel tecrübeyle beraber aktarılması bakımından, değerli bir kaynak niteliği taşımaktadır. Sözlü çeviri araştırmalarında yazıldığı ilk andan itibaren yirmi üç yıldır önemli bir yeri haiz olan bu kitap, bundan sonraki süreçte de kaynak kitap olarak değerlendirilebilir.

KAYNAKÇA

Doğan, A. (2022) *Sözlü Çeviri Çalışmaları ve Uygulamaları* (7. bs.). Ankara: Siyasal Kitabevi.

